

Dr hab. Maciej Fic, prof. UŚ
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Humanistyczny
Instytut Historii
Ul. Bankowa 11, 40-007 Katowice

Katowice 10 sierpnia 2020 r.

**OCENA KARIERY ZAWODOWEJ ORAZ AKTYWNOŚCI NAUKOWEJ
DR ADRIANY DAWID**

1. Podstawa formalna przygotowania recenzji

Recenzja przygotowana została w związku z powierzeniem piszącemu te słowa funkcji recenzenta w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie historia doktor Adrianie Dawid (pismo sygn. 242/2020 z 16 lipca 2020 r.), na podstawie dokumentacji złożonej w ww. postępowaniu, przedłożonych przez Przewodniczącą Rady Naukowej Uniwersytetu Opolskiego dr hab. Dariusza Walencika, prof. UO. Sporządzając recenzję kierowano się kryteriami oceny dorobku w postępowaniu habilitacyjnym, zawartymi w odpowiednim akcie prawnym, którym pozostaje ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku (tekst jedn. Dz. U. z 2020, poz. 85 z późn. zm.).

2. Ocena kariery zawodowej

Doktor A. Dawid jest historykiem. Cała jej kariera naukowo-dydaktyczna związana jest z podstawowym zatrudnieniem w Uniwersytecie Opolskim [UO], gdzie Habilitantka pracuje od 2000 roku. Swoją karierę zawodową prowadzi konsekwentnie, stopniowo budując i poszerzając własny dorobek oraz kontakty naukowe. Magisterium z historii uzyskała w 1998 roku na UO, doktorat obroniła w tej samej Uczelni w roku 2007 (w obu przypadkach pod promotorską opieką prof. dr. hab. Marka Masnyka), dokumenty dotyczące ubiegania się o stopień doktora habilitowanego złożyła w roku 2020. Między uzyskaniem magisterium a obroną pracy doktorskiej minęło dziewięć lat, między doktoratem a wszczęciem postępowania habilitacyjnego – kolejnych 13. Liczby te wskazują, że zgłoszony wniosek jest świadectwem działalności dydaktyczno-badawczej osoby przez dwie dekady obecnej w świecie uniwersyteckim.

Efekty działalności naukowej, dydaktycznej i popularyzatorskiej dr A. Dawid w zakresie współpracy z instytucjami naukowymi, z zakresu kultury i szkołami ocenić należy dobrze. Z dołączonego przez Habilitantkę wykazu oraz autoreferatu wynika, że aktywną działalność prowadziła głównie w środowiskach badań śląskoznawczych województwa opolskiego i śląskiego. Wskazano na współpracę z Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu, Muzeum Górnośląskim w Bytomiu oraz Domem Współpracy Polsko-Niemieckiej [DWP-N] w Gliwicach-Opolu. Charakter tejże był zróżnicowany, obejmował zarówno dokonania w zakresie organizacji konferencji naukowych i publikacji ich wyników, jak również realizacji projektów badawczych (w ramach projektu Centrum Badań Mniejszości Niemieckiej) i edukacyjno-badawczych (projekt Archiwum Historii Mówionej [AHM], opisany w dalszej części oceny). Jako deficyt można wskazać, że wzmiankowane instytucje bez wyjątku związane są wyłącznie z Górnym Śląskiem.

Na dorobek dydaktyczny dr A. Dawid składają się liczne (ponad 20) i zróżnicowane tematycznie zajęcia zarówno z zakresu historii Polski, jak i historii powszechnej XIX i XX wieku, realizowane na kilkunastu [!] kierunkach studiów prowadzonych przez macierzystą Uczelnię. Ponadto dr A. Dawid w okresie swojej dotychczasowej pracy zawodowej pełniła różne obowiązki związane z akademicką dydaktyką (m.in. opiekuna koła naukowego, organizatora warsztatów naukowo-dydaktycznych). Wykonywała także rolę recenzentki blisko 50 prac awansowych studentów oraz promotorki pięciu prac licencjackich. Prowadziła również działalność organizacyjną, m.in. będąc członkiem Wydziałowej Komisji Wyborczej Wydziału Historyczno-Pedagogicznego [WH-P] UO, elektorem w wyborach Dziekana WH-P tej Uczelni oraz członkiem Rady Programowej Instytutu Historii UO.

W zakresie działalności popularyzatorskiej Habilitantka wygłosiła szereg wykładów i moderowała spotkania organizowane przez UO i inne regionalne placówki naukowe i kulturalne. Szczególnie aktywnie dzieliła się własną wiedzą historyczną za pośrednictwem lokalnych mediów (zwłaszcza Polskiego Radia Opole oraz „Nowej Trybuny Opolskiej”, opolskiego dodatku „Gazety Wyborczej”). Jest też autorką licznych publikacji o popularnym charakterze, które zamieściła w lokalnej prasie. Uczestniczyła również w przygotowaniach projektów filmowych dokumentujących historię Górnego Śląska.

Przedstawione przez Habilitantkę zestawienie pokazuje rolę, jaką dokonania naukowo-dydaktyczno-popularyzatorskie odgrywają w jej działalności. Dowodzi istotnej współpracy ze środowiskiem lokalnym i regionalnym (tzw. otoczeniem społecznym), co szczególnie mocno

uwidacznia się w katalogu prowadzonych przez siebie moderacji; „pozakursowych” wykładów dla gremiów o różnym charakterze, a także podczas warsztatów i spotkań w muzeach i innych instytucjach kultury. Z pewnością świadczy to o rozpoznawalności, ale także kompetencjach naukowych i popularyzatorskich Habilitantki, chętnie i często zapraszanej do dzielenia się własną wiedzą.

Reasumując tę część analizy: kariera zawodowa dr A. Dawid w równym stopniu obejmuje angażowanie się w działalność naukową (szczegółowo omówioną w kolejnym punkcie), jak dydaktyczną, organizatorską i popularyzatorską. Prowadzona przez nią aktywność jest wieloaspektowa, o dość dużym natężeniu i silnym nastawieniu na region – Śląsk Opolski. Ta ostatnia kwestia pozostaje przy tym jednocześnie silną, jak i słabą stroną jej dotychczasowej aktywności zawodowej. Potwierdza duże zapotrzebowanie na badania z zakresu historii regionu w województwie opolskim (i śląskim), ale wskazuje także na ograniczoną mobilność Habilitantki, która w prezentowaniu wyników swoich badań winna zadbać o poszerzenie obszaru ich ukazywania (przede wszystkim za zachodnią granicę naszego kraju). Jako badacz równie mocno zakorzeniony w historii Górnego Śląska stoję przy tym na stanowisku, że rewitalizacja badań śląskoznawczych i popyt na ich recepcję na Górnym Śląsku usprawiedliwiają poniekąd przyjętą przez dr A. Dawid drogę rozwoju zawodowego.

3. Ocena aktywności naukowej

W swojej pracy naukowej dr A. Dawid dość precyzyjnie wykreowała własne pola badawcze – podejmując badania nad historią Górnego Śląska, najpierw wychodząc od historii XIX i I połowy XX wieku, by z czasem poszerzyć cezurę na kolejne dekady XX wieku i rzeczywistość, określaną mianem tzw. Polski Ludowej. Niejako przy okazji prowadzonych przez siebie badań dodatkowym obszarem uczyniła także *oral history* (historię mówioną), na co uwagę zwrócę jeszcze w dalszej części niniejszej opinii.

W zestawieniu publikacji naukowych Habilitantka wśród wydanych po uzyskaniu stopnia doktora wykazała, oprócz opublikowanej w 2020 roku rozprawy stanowiącej podstawę postępowania, jedną pracę zwartą, 11 redakcji i współredakcji prac, 13 artykułów w czasopiśmie naukowych (jeden wydany zarówno w języku polskim, jak i angielskim), 34 artykuły wydane w recenzowanych pracach zbiorowych (w tym cztery teksty obcojęzyczne, z których dwa zostały wydane poza granicami RP), trzy wstępy do opracowań o charakterze źródłowym (pomijam tu

wprowadzenia do monografii wieloautorskich redagowanych bądź współredagowanych przez Habilitantkę), ponad 30 tekstów o charakterze popularnonaukowym oraz kilka sprawozdań i recenzji. Dorobek naukowy dr A. Dawid po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych uzupełnia ponadto czynny udział w ponad 50 polskich i międzynarodowych konferencjach naukowych (w tym trzech zagranicznych).

Poddając ocenie wymiar ilościowy efektów prowadzonych badań naukowych, także ten należy ocenić jako dobry. Statystycznie rzecz ujmując (pomijając prace o charakterze popularnonaukowym), każdego roku dr A. Dawid publikowała średnio po blisko cztery pozycje naukowe, co w przypadku historyka badającego dzieje XX wieku, należy uznać co najmniej za przyzwoite świadectwo jej aktywności badawczej. Podobnie wygląda analiza jakościowa, odwołująca się do miejsc ukazywania się tekstów. Co oczywiste, w dorobku naukowym dominują teksty wydane w Opolu oraz pobliskich ośrodkach badań śląskoznawczych (Bytomiu, Gliwicach, Katowicach i Wrocławiu). Teksty naukowe dr A. Dawid opublikowała jednak także w wydawnictwach mających swoją siedzibę w Toruniu, Warszawie i Zielonej Górze oraz Ołomuńcu i Paryżu. Analogicznie scharakteryzować trzeba sytuację w odniesieniu do czasopism – dominują najbliższe Habilitantce tematycznie tytuły regionalne (w tym tak rozpoznawalne, jak „Śląski Kwartalnik Historyczny »Sobótka«” czy „Studia Śląskie”), ale jej publikacje (autoreferat pracy doktorskiej oraz sprawozdanie z dokonań opolskich historyków) ukazały się na łamach „Dziejów Najnowszych”. Warto też przy tej okazji zauważyć, że dr A. Dawid niemal od samego początku swojej naukowej działalności miała świadomość potrzeby publikowania na łamach czasopism naukowych (pierwszy tego typu tekst opublikowany po uzyskaniu doktoratu ukazał się w 2009 roku, na łamach czasopism Habilitantka publikowała zresztą jeszcze przed 2007 rokiem).

Analizując dorobek naukowo-badawczy dr A. Dawid można stwierdzić, że dobrze stało się, że twórcy prawa zrezygnowali z potrzeby (choć pozostawili taką możliwość) wykazywania przez Habilitantów danych naukometycznych. Habilitantka należy bowiem do grupy badaczy, którzy choć nie są z pewnością bardzo rozpoznawalni w międzynarodowym obiegu naukowym, to odgrywają znaczącą rolę (widać to nie tylko analizując dorobek wydawniczy, ale także biorąc pod uwagę charakter konferencji naukowych i pozostałej omówionej już uprzednio działalności) w środowisku historyków regionalnych, w tym zwłaszcza śląskich (tu podkreślmy tylko, że region ten stanowi jeden z większych w Polsce i ma duży dorobek historiograficzny).

Dokowania naukowe dr A. Dawid są wyraźnie podzielone na obszary tematyczne. Pierwszy (i najliczniejszy) dostrzegany obszar analiz prowadzonych przez Habilitantkę stanowią badania z zakresu historii Górnego Śląska (najczęściej w jego opolskiej części) po zakończeniu II wojny światowej. Te z kolei można podzielić wewnątrz na studia nad ruchem ludowym powojennego pięciolecia (m.in. artykuły poświęcone liderom opolskiego Polskiego Stronnictwa Ludowego [PSL], obecności ludności napływowej z tzw. Kresów Wschodnich II RP w strukturach lokalnego PSL, działalności i likwidacji PSL w powiecie opolskim); rozważania na temat opolskiego środowiska związanego z przedwojennym Związkiem Polaków w Niemczech (trzy teksty, z których jeden opublikowany został w języku francuskim); analizy powojennych obchodów na obszarze Śląska Opolskiego Święta Pracy i innych przedsięwzięć politycznych (m.in. Narodowego Plebiscytu Pokoju z 1951 roku); teksty poświęcone polityce władz partyjno-państwowych tzw. Polski Ludowej wobec rodzimej młodzieży oraz prowadzonej przez władze i podległe jej podmioty (np. Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich) polityce antyniemieckiej na obszarze Śląska Opolskiego. Poszerzeniem tych obszarów są pojedyncze teksty poświęcone problemowi prowadzonego w latach 1948-1968 procesu laicyzacji opolskiej służby zdrowia; migracji do Republiki Federalnej Niemiec i Niemieckiej Republiki Demokratycznej mieszkańców województwa opolskiego z lat 1956-1959 oraz charakterystyce „Polskiego Października” 1956 roku na terenie Górnego Śląska.

Z pewnością najważniejszym dotychczas efektem naukowego namysłu dr A. Dawid, zaliczającym się do tej właśnie grupy, pozostaje zgłoszona jako publikacja naukowa zgodna z art. 219 ust. 1 pkt 2a ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, książka *Niepolskie Opolskie. Władze polityczne i administracyjne oraz aparat bezpieczeństwa wobec proniemieckich postaw mieszkańców województwa opolskiego 1950-1956* [Opole 2020, ss. 630]. Stanowi ona obszerne studium, dotyczące prowadzonej w realiach tzw. Polski Ludowej polityki władz partyjno-państwowych i podległych jej instytucji i jednostek wobec proniemieckich postaw mieszkańców. Wybór tematu przez Habilitantkę należy uznać za bardzo trafny, biorąc pod uwagę, że właśnie na terenie Śląska Opolskiego¹ pozostała najliczniejsza grupa ludności autochtonicznej, której część stanowili reprezentanci mniejszości niemieckiej (zarówno posiadający taką samoidentyfikację, jak i uznawani za takich przez przedstawicieli „władzy ludowej”).

¹ W odróżnieniu od Habilitantki pozostaną przy tym sformułowaniu, choć oczywiście rozumiem i aprobuję decyzję o wykorzystaniu terminu „Opolskie”.

Nie budzą wątpliwości przyjęte przez Autorkę ramy czasowe – od momentu utworzenia województwa opolskiego po pierwszy z „polskich miesięcy”, stanowiący istotny moment zwrotny w prowadzonej przez władze tzw. Polski Ludowej polityce. Podobnie nie rodzą wątpliwości przyjęte ramy terytorialne. Jak już zasygnalizowano – wybranie jako obszaru badań polityki antyniemieckiej władz województwa opolskiego należy uznać za jak najbardziej odpowiednie.

Praca posiada prawidłową, trójdzielną konstrukcję. Składa się z rozdziałów (formalnie trzech, w rzeczywistości pięciu), podzielonych wewnątrz na liczne podrozdziały, poprzedzonych wstępem i zwieńczonych zakończeniem. Wzmiankowana różnica w liczbie rozdziałów wynika z faktu, że Autorka zdecydowała się na niezbyt obecne w pracach naukowych wydzielenie w formie odrębnych części swego wprowadzenia (nazwała go prologiem) oraz podsumowania (pod nazwą epilogu). Książka posiada system uzupełnień, ułatwiających Czytelnikowi lekturę, na który składają się: wykaz wykorzystanych skrótów, spis i tabel, indeksy (osobowy i miejscowości) oraz obcojęzyczne streszczenia.

Praca została przygotowana w oparciu o kwerendę źródłową, obejmującą materiały zgromadzone w kilku archiwach: Akt Nowych w Warszawie; Diecezjalnym w Opolu; oddziałów IPN w Katowicach, Warszawie i Wrocławiu, Państwowym w Opolu oraz zasobach zgromadzonych przez Centrum Badań Mniejszości Niemieckiej i DWP-N (jako AHM). Autorka obszernie wyeksplorowała także przydatną dla ukazania tematu prasę (wykorzystane zostały efekty kwerendy ośmiu tytułów). Kwerendę archiwalno-prasową dopełniła lektura opracowań niepublikowanych, źródeł drukowanych; wspomnień, wywiadów i relacji (warto w tym miejscu zwrócić uwagę na źródła wywołane przez Autorkę); prac zwartych i artykułów (których liczbę można łącznie oszacować na blisko pół tysiąca wykorzystanych pozycji) oraz zasobów Internetu. Wykorzystane źródła oraz literaturę przedmiotu uznać należy za wystarczające (choć jako dziwną praktykę należy ocenić, że teksty z tych samych prac wieloautorskich wymieniane są oddzielenie, a dodatkowo w wykazie osobno figuruje praca pod redakcją). Z pewnością można było jeszcze sięgnąć np. do najnowszych książek Barbary Techmańskiej *Szkolnictwo mniejszości narodowych na Dolnym Śląsku w latach 1945-1989* [Łomianki 2019] czy Bogusława Kopki *Gulag nad Wisłą. Komunistyczne obozy pracy w Polsce 1944-1956* [Kraków 2019], wykorzystanie dalszych pozycji książkowych nie zmieniłoby jednak w istotny sposób obrazu wyłaniającego się z kart książki. Nie mam tej samej pewności w kwestii kwerendy zespołu Archiwum Państwowego w Opolu „Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym Delegatura w Opolu”, ale przeprowadzone przez

Autorkę poszukiwania sumarycznie ocenić należy wysoko, jako dowodzące dobrego rozeznania w dorobku historiografii.

Książka *Niepolskie Opolskie. Władze polityczne i administracyjne oraz aparat bezpieczeństwa wobec proniemieckich postaw mieszkańców województwa opolskiego 1950-1956* ma konstrukcję problemową, co w przypadku badań polityki władz tzw. Polski Ludowej wobec proniemieckich postaw na terenie województwa w okresie pierwszych sześciu lat jego istnienia wydaje się rozwiązaniem optymalnym. Dzięki prześledzeniu wydarzeń między 1950 a 1956 rokiem Autorce udało się w miarę kompletnie i interesująco ukazać z jednej strony proces utrzymywania bądź kształtowania się nastrojów i zachowań proniemieckich, z drugiej podejmowanych przeciwko nim (ale także niejako „obok nich”) działań. Można oczywiście dyskutować nad rozłożeniem akcentów w poszczególnych częściach pracy, uznać trzeba przy tym prawo Autorki do przyjęcia własnej konstrukcji prowadzonej narracji.

Swoją prezentację tematu dr A. Dawid rozpoczęła od wstępu, w którym wyjaśniła kwestie terminologiczne (już na ten aspekt warto zwrócić uwagę, bo znamionuje on dojrzałość badawczą Autorki), tytuł (skądinąd nieco prowokacyjny), przyjęte w książce ramy chronologiczne i terytorialne. Dokonała także przeglądu istniejącej literatury przedmiotu, scharakteryzowała przeprowadzoną kwerendę archiwalną i prasową (zwracając jednocześnie uwagę na specyficzny charakter języka wykorzystywanych źródeł), streściła zawartość poszczególnych części pracy, wreszcie wskazała jej cele.

Prolog należy traktować jako przedstawienie kontekstu dla dalszych rozważań (tak zresztą, jako „Ślązacy w Opolskiem - uwarunkowania społeczno-polityczne”, brzmi druga część tytułu). Na zasadniczą część pracy składają się rozdziały pierwszy, drugi i trzeci. Poświęcony „problemowi zagrożenia niemieckim rewizjonizmem” rozdział pierwszy rozpoczyna się „uwagami wstępnymi” – m.in. po raz wtóry odnosząc się do używanej terminologii (przede wszystkim określenia „rewizjonizm niemiecki”), co ze względu na niejednoznaczność pojęcia trzeba uznać za szczególnie ważne i potrzebne. W rozdziale Autorka opisała adresatów oskarżeń, działania które uznawano za „rewizjonistyczne”, przyczyny tych działań oraz reakcje na te działania aparatu partyjnego i Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego. W dalszych podrozdziałach przedstawiła i omówiła katalog zachowań i postaw ocenianych jako „rewizjonistyczne”: szpiegostwa i współpracy z obcym wywiadem, działalności niemieckich tajnych organizacji, prowadzenia akcji sabotażu i dywersji, akcji

ulotkowych, odbioru niemieckich stacji radiowych, kontaktów z mieszkańcami państw niemieckich czy wreszcie „siania wrogiej propagandy”.

W drugim rozdziale – zatytułowanym „Nastroje i deklaracje proniemieckie” – Autorka przedstawiła maksymalnie szeroko i wszechstronnie tytułowy obraz, odwołując się do przykładów z akcji o charakterze politycznym (m.in. Narodowego Spisu Powszechnego z połowy XX stulecia, wyborów do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w 1952 roku i wyborów do rad narodowych, które odbyły się dwa lata później), obecnych przy okazji świąt państwowych, dostrzeganych w ramach antagonizmów autochtonów z ludnością napływową i planowanych i podejmowanych legalnych wyjazdów i ucieczek za granicę, wreszcie związanych z odbywaniem zasadniczej służby wojskowej.

Trzeci z rozdziałów – „Kampanie polonizacyjne i antyniemieckie” – ukazuje pomysły i reakcje władz różnego szczebla, mające na celu ograniczenie bądź stłumienie postaw i zachowań proniemieckich. Autorce udało się opisać (ponownie zwraca uwagę skrupulatność w dokonanej analizie): zwalczanie języka niemieckiego w codziennych kontaktach, publikacjach, budowanie negatywnego obrazu Republiki Federalnej Niemiec na łamach prasy, wpływ na kształtowanie postaw dzieci i młodzieży, tłumienie wpływów ocenianych jako niemieckie w relacjach z Kościołem katolickim w województwie opolskim, wreszcie stosunek do zachowanego niemieckiego dziedzictwa kulturowego.

Epilog – niejako wieńczący rozważania - stał się miejscem analizy wpływu przełomu „Polskiego Października '56” na prowadzoną wobec ludności rodzimej w regionie politykę.

Gwoli ścisłości wypada zauważyć, że część zagadnień podjętych w książce (m.in. opis ankietyzacji i wydawania dowodów osobistych, obchody świąt państwowych czy kształtowania postaw dzieci i młodzieży) ujrzała wcześniej światło dzienne w postaci odrębnych artykułów.

Główne pytanie, które winno pojawić się w tej części opinii, powinno brzmieć: czy udało się Autorce zrealizować zamierzone cele? We wstępie określiła je jako próbę dowiedzenia, „że część rodzimych mieszkańców Śląska ujawniła swe proniemieckie postawy [...] przed powstaniem struktur organizacyjnych mniejszości niemieckiej u schyłku lat osiemdziesiątych XX w.”, a także „ukazanie różnorodności form, w jakich Ślązacy okazywali swoje ciążenie ku niemieckości, wskazywanie przyczyn i uwarunkowań tego zjawiska, a także jego wyraźnej dynamiki”, „próbę charakterystyki tej grupy Ślązaków, która najaktywniej deklarowała się jako Niemcy” i wreszcie „reakcje państwa na odbierane od opolskich autochtonów sygnały sympatii proniemieckich i ukazanie ich dwutorowości

[...]”². Na tak postawione pytanie odpowiedź jest pozytywna, choć nie wolna od zastrzeżeń. Sam tytuł książki sugerował, że akcenty bardziej nakierowane będą na reakcje władz partyjno-państwowych wobec ludności rodzimej, mniej zaś na odtworzenie proniemieckich postaw tych ostatnich. W tym kontekście można stwierdzić, że np. w małym stopniu poruszono kwestię pozbawiania wolności i wykorzystywania jako formy represji pracy przymusowej („produktywizacji więźniów”), choć zasygnalizowano np. istnienie wojskowych batalionów pracy i obecność w nich ludności ze Śląska Opolskiego.

Z pewnością książka zawiera bardzo starannie i skrupulatnie zgromadzony materiał o charakterze informacyjnym, który dodatkowo został przez Autorkę umiejętnie sklasyfikowany i uporządkowany (można nawet powiedzieć, że na swój sposób skatalogowany). Na podkreślenie zasługuje też, że dr A. Dawid w wielu wypadkach (wykorzystując obficie źródła archiwalne) potwierdziła ustalenia wcześniejszych badań historyków, a także – co cenniejsze – czasami informacje przez nich przedstawione zakwestionowała. Trzeba też odnotować widoczną dbałość dr A. Dawid o metodologiczny wymiar prowadzonych badań (m.in. poświęcenie znacznej uwagi kwestiom terminologicznym). W mniejszym stopniu w mojej ocenie udało jej się wskazać przyczyny proniemieckich postaw (tu w sposób oczywisty ograniczały to dostępne źródła) i „wyraźną dynamikę” (choćby dlatego, że analizowany był relatywnie krótki okres czasu, a oficjalne dane statystyczne obarczone są dużym prawdopodobieństwem błędu).

Kończąc ocenę książki *Niepolskie Opolskie...* należy zwrócić uwagę na jeszcze jeden element: dbałość Autorki i wydawcy (Wydawnictwa Uniwersytetu Opolskiego) o pozanarracyjne elementy publikacji. Postarali się oni o to, żeby zamieszczone w niej efekty pracy badawczej zostały dopełnione interesującą warstwą wyobrażeniową. Dlatego opublikowano w niej artefakty „z epoki”: rysunki i fotografie prasowe, fragmenty tekstów publicystycznych, poezji i wybranych źródeł archiwalnych (te wyodrębnione graficznie), plakaty propagandowe z zasobów Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu i tytułowe strony niemieckojęzycznych gazet. Wszystkie one dobrze korelują z narracją autorską i są pomocne w pełniejszym odbiorze treści przez Czytelników.

Książka dr A. Dawid przynosi spójny i wszechstronny obraz aktywności ludności rodzimej województwa opolskiego o proniemieckim wymiarze oraz reakcji i prób zapobiegania, podejmowanych przez władze tzw. Polski Ludowej. Książka wpisuje się w ciąg badań nad

² Por. A. Dawid, *Niepolskie Opolskie. Władze polityczne i administracyjne oraz aparat bezpieczeństwa wobec proniemieckich postaw mieszkańców województwa opolskiego 1950-1956*. Opole 2020, s. 14-15.

mniejszością niemiecką w powojennej Polsce, prowadzonych dotąd m.in. przez Zbigniewa Bereszyńskiego, Stanisława Jankowiaka, Bernarda Linka, Piotra Madajczyka czy Bernadettę Nitschke-Szram. Jest też kolejną ważną pozycją w skutecznie prowadzonych wciąż badaniach nad XX-wieczną przeszłością Górnego Śląska, których autorami w XXI wieku są m.in. Adama Dziuba, Adam Dziurok, Ryszard Kaczmarek, Lech Krzyżanowski, Michał Lis, M. Masnyk czy Mariusz Patelski.

Druga część dorobku naukowego dr A. Dawid poświęcona została pełnym bądź fragmentarycznym ujęciom biograficznym (właściwie bez wyjątku osób związanych ze Śląskiem). Za najobszerniejszą i najpełniej opracowaną z pewnością uznać należy biografię zbiorową rodu Kośnych (przypomnijmy, że książka stanowi drukowaną, zmienioną i poszerzoną wersję pracy doktorskiej). Zajęcie się tematyką losów mieszkańców Śląska w pod koniec XIX i w I połowie XX wieku przyniosło podjęcie badań nad życiem szeregu postaci ważnych dla regionu, m.in. biskupa Bernarda Bogedaina, Augustyna Kośnego, Maksymiliana Kośnego, ks. Josepha Kubisa, Jana Mrochenia, Anny Smolki i Ernesta Zmarzłego oraz epizodami z życia rodziny Karwatów i Kośnych (części berlińskiej Polonii). W tym zestawie z pewnością na czoło wysuwają się prace poświęcone rodzinie Kośnych. Interesująca próba sporządzenia biografii zbiorowej rodu (zwieńczona opublikowaniem pracy doktorskiej) inspirowała zresztą inne poboczne badania naukowe Habilitantki (na co wskazano powyżej).

Trzeci z terenów badań historycznych prowadzonych przez Habilitantkę stanowi wyraźny skutek podjęcia przez nią kooperacji z DWP-N, prowadzącym w ramach swojej działalności m.in. projekt AHM. Idea tworzenia AHM polega na docieraniu przez młodzież górnośląską do tzw. świadków historii i pozyskiwaniu ich opowieści (wywoływaniu źródeł), tworzonych z wykorzystaniem założeń *oral history*³. Włączenie się Habilitantki w realizację tego projektu (w charakterze opiekuna merytorycznego i eksperta) przyniosło z jednej strony kilka tekstów (właściwie o popularnym charakterze) wprowadzających do wyboru źródeł poświęconych okresowi II wojny światowej i powojennej rzeczywistości. Z drugiej ośmieliło autorkę do przygotowania samodzielnych tekstów, w których bazując na materiale źródłowym pozyskanym w ramach prac nad AHM opisała wojenne dzieciństwo i młodość mieszkańców regionu, życie codzienne na Górnym Śląsku po zakończeniu działań wojennych, doświadczenia uczestników procesu transferu ludności,

³ Por. M. Kurkowska-Budzan, *Oral history – historia publiczna. Wersja radykalna*, [w:] *Historia w przestrzeni publicznej*, red. J. Wojdon. Warszawa 2018, s. 199-209.

który objął Górny Śląsk oraz – tu już podstawą tekstu były badania przeprowadzone w ramach Centrum Badań Mniejszości Niemieckiej – doświadczeń członków mniejszości niemieckiej. Z trzeciej wreszcie zainspirowało Habilitantkę (która pierwszy tego typu tekst publikowała zresztą już w 2011 roku, kiedy poddała analizie źródła wykorzystane do tworzenia zbiorowej biografii rodziny Kośnych) do napisania dwóch tekstów, mających charakter analizy metodycznej (czy nawet metodologicznej) wykorzystania materiałów tego rodzaju jako źródeł historycznych.

Ostatni zwarty obszar tematyczny publikacji dr A. Dawid dotyczy tematyki górnośląskiej okresu powstań śląskich i plebiscytu górnośląskiego, a teksty poświęcone zostały obecności tej tematyki w kronikach szkolnych oraz pamiętnikach i wspomnieniach.

W swoich publikacjach Habilitantka nie uciekała także od tematów, które nie znajdowały się w głównym nurcie jego zainteresowań, ale które z jakichś powodów (np. tematyki projektów konferencyjnych czy udziału w innych formach popularyzacji) zdecydowała się podjąć. W jej dorobku piśmienniczym są więc teksty o obrazie tzw. niemieckiego Górnego Śląska na łamach „Nowin Codziennych” w latach 1932-1939; o konsekwencjach zabójstw z 1933 roku polskich działaczy (T. Kubiszoka i R. Kansego) na tzw. niemieckim Górnym Śląsku, polegających na prowadzonych przez niemiecki system sprawiedliwości postępowaniach, mających na celu obciążenie winą za te śmierci ich rodzeństwo; o odbywających się w latach 1936-1937 polskich nabożeństwach odpustowych w kościele pw. Św. Rocha w Dobrzeniu Wielkim, które spotykały się z reperkusjami ze strony niemieckich władz administracyjnych; czy wreszcie wydrukowanym w dwóch językach (czeskim i polskim) obrazie Opola i UO (choć tekst ten został przygotowany bez aparatu naukowego).

Dokonania Habilitantki w zakresie publikacji oceniam pozytywnie. Teksty naukowe autorstwa dr A. Dawid przynoszą nowe ustalenia, dowodzą dociekliwości badawczej i choć dotyczą relatywnie wąskiego terytorialnie obszaru (Górnego Śląska, a zwłaszcza jego zachodniej części) to „wewnątrz” tej tematyki świadczą o szerokim rozeznaniu, tak w zakresie poruszanych wątków, jak i cezur czasowych prowadzonych badań (należy zauważyć, że Habilitantka skutecznie rozciąga swoje dociekania do lat 70. XX wieku). Habilitantka podejmowała i podejmuje różnorodne zagadnienia, tak z zakresu historii społecznej (która chyba jest jej najbliższa), jak i historii politycznej. Najwcześniej uprawiała biografistykę, wpisując ją w kontekst badań śląskoznawczych, z czasem poszerzając swoje badania o wątki z obszaru historii mówionej, a przede wszystkim – co znalazło swoje przełożenie na książkę *Niepolskie Opolskie...* - na badania nad Śląskiem Opolskim w okresie

tw. Polski Ludowej. Ta pozycja książkowa daje zresztą dowód, że Habilitantka nie ucieka od tematów różnie ocenianych w historiografii i potrafi prezentować własne stanowisko.

Przedstawione do oceny prace uznać należy generalnie za poszerzające stan wiedzy o Górnym Śląsku studia, dobrze udokumentowane źródłowo. Zdecydowana większość z nich oparta jest o wyniki kwerend archiwalnych. Z pewnością szczególnie widoczne są wyniki kwerend w zasobach Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowym w Opolu oraz zbiorach znajdujących się w gestii IPN, ale podczas prac nad tekstami Autorka sięgała także do szkolnych kronik czy mniej odwiedzanych placówek archiwalnych (jak np. Archiwum Zakładu Teologii Patrystycznej i Historii Kościoła przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach). Część tekstów (na co zwrócono już uwagę we wcześniejszej części recenzji) została przygotowana w oparciu o źródła wywołane. Tematyka poszczególnych tekstów (w ramach poszczególnych obszarów) zwykle bywa podobna, ale prace (w większości) się nie powielają. Zwraca też uwagę relatywnie znaczna liczba przedsięwzięć (od organizacji konferencji, przez współautorstwo tekstów, po redagowanie prac) realizowanych wspólnie z innymi badaczami (głównie z Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego). W mojej ocenie sytuację tę ocenić należy pozytywnie, jako dowód umiejętności współpracy badawczej, w tak specyficznej dyscyplinie jaką jest historia wcale nie tak częstą.

Wreszcie czas na wytknięcie słabości dotychczasowych dokonań dr A. Dawid. Wśród stawianych wobec osób ubiegających się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego oczekiwań pojawiają się m.in.: postulaty udziału w stażach naukowych i grantach badawczych. W dostępnych materiałach dotyczących postępowania dr A. Dawid brak śladów tego typu dokonań (wskazano na udział w dwóch grantach lokalnej proveniencji, nie ma natomiast informacji o uczestnictwie w krajowych czy międzynarodowych projektach/grantach, finansowanych przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, Narodowe Centrum Nauki lub inne podmioty). Te elementy należy więc uznać za mankamenty dokonań Habilitantki.

I nie jest do końca przekonującym wytłumaczeniem Habilitantki to, że jest z ona badaczką regionalną. Bardzo dobrze, że z tego powodu partnerów w prowadzonej aktywności naukowej poszukuje wśród instytucji naukowych i instytucji kultury Górnego Śląska. W swoich działaniach współpracowała przede wszystkim (poza wymienionym już DWP-N) z Instytutem Śląskim w Opolu i katowickim oddziałem Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu [IPN]. Wśród podmiotów z którymi prowadzi współpracę niewiele jest bowiem instytucji spoza Polski (pojedyncze teksty w publikacjach w Paryżu i Ołomuńcu), co w kontekście

aktualnych zainteresowań Habilitantki (badań nad mniejszością niemiecką w Polsce), w kontekście tak silnie podkreślanego przez władze ministerialne procesu umiędzynarodowienia polskiej nauki, uznać trzeba za sytuację dość zaskakującą i wymagającą najpilniejszej zmiany. Ten obszar aktywności powinien zostać zdecydowanie wzmocniony, a prowadzona współpraca zintensyfikowana.

Podsumowując tę część recenzji – aktywność naukową dr A. Dawid należy ocenić jako istotną i wnoszącą znaczny wkład w rozwój badań historycznych. Prowadzone przez nią badania wypełniają kolejne z istniejących dotąd luk badawczych i stanowią podstawę dalszych badań (w tym komparatystycznych analiz porównawczych).

4. Konkluzja

Uważam, że zarówno dorobek naukowy, dydaktyczny, jak i popularyzatorski uzasadniają ubieganie się przez Habilitantkę o stopień doktora habilitowanego. Sumaryczna ocena osiągnięć dr A. Dawid (mimo widocznych słabości) wypada niewątpliwie pozytywnie. Jej aktywność naukowa, dydaktyczna i popularyzatorska czyni z niej badaczkę, odgrywającą ważną rolę zwłaszcza w regionalnym środowisku, choć dostrzeganą także na gruncie polskiej historiografii. Jej prace, w tym zwłaszcza książka *Niepolskie Opolskie. Władze polityczne i administracyjne oraz aparat bezpieczeństwa wobec proniemieckich postaw mieszkańców województwa opolskiego 1950-1956* [Opole 2020] udowadniają, że posiada ona wszelkie przymioty, które charakteryzują właściwie uformowanego (tak warsztatowo, jak i merytorycznie) historyka, mogącego wypełniać zadania przysługujące samodzielnemu pracownikowi nauki. Wskazany dorobek dydaktyczny i popularyzatorski dowodzą z kolei, że już dziś jest ważną postacią opolskiego środowiska akademickiego. Ważną sugestią na przyszłość pozostaje jednak większe włączenie się do współpracy krajowej i międzynarodowej oraz intensyfikacja starań o obecność wśród realizatorów krajowych i międzynarodowych projektów badawczych.

Sądzę, że dr Adriana Dawid **spełnia wymogi**, stawiane kandydatom do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego. Podczas trwania kariery zawodowej wykazała się bowiem istotną aktywnością naukową, realizowaną w więcej niż jednej uczelni i instytucji (naukowej i kultury), a wydana w Wydawnictwie Uniwersytetu Opolskiego (tzw. wydawnictwie prestiżowym) praca *Niepolskie Opolskie. Władze polityczne i administracyjne oraz aparat bezpieczeństwa wobec proniemieckich postaw mieszkańców województwa opolskiego 1950-1956* [Opole 2020] dowodzi jej

dojrzałości badawczej. Mając to na uwadze, zwracam się do Rady Naukowej Uniwersytetu Opolskiego o **nadanie** Pani dr. Adrianie Dawid **stopnia naukowego doktora habilitowanego w dyscyplinie historia.**

MACIEJ FIC

.....
(MACIEJ FIC)